

עונת השמיטה של הים

מקצוע הדיג עתיק לפחות כמו ההיסטוריה של האדם המודרני. אך המקצוע הרומנטי שאליו נקשרו אגדות וסיפורים רבים, נהפך בעשורים האחרונים לתעשייה - ממש כמו ענפים אחרים בתחום המזון. כתוצאה מכך אנחנו זוכים לקבל דגים במחירים שפויים לאורך רוב חודשי השנה, אך במקביל נגרמת פגיעה מתמשכת לענף עצמו, שאף מסכנת את המשך קיומו. מומחים בישראל מסכימים שקיים משבר בענף הדיג, הנובע לפחות בחלקו מדיג יתר. טענה זו מגובה בדוח מבקר המדינה לשנת 2009, המצהיר כי "שלל הדיג ירד בעשור האחרון בישראל ביותר מ-80 אחוז, והדגים המסחריים קרובים לסכנת הכחדה". אחת הדרכים לניהול משק הדיג במדינות רבות בעולם היא קביעת תקופה שבה הדיג מופסק בתקופת הרבייה של הדגים - לרוב בחודשי האביב ו/או הקיץ. כך מאפשרים לדגים לייצר את הדור הבא ולהגדיל את אוכלוסייתם - מה שאמור לתרום לדיג מוצלח יותר בשאר השנה. ישראל היא אחת המדינות היחידות לחופי הים התיכון שבה אין השבתה עונתית כלל, ודגים בה כל השנה. לרגל תחילת תקופת ההשבתה ברבות ממדינות הים התיכון, בדקנו מה חושבים המומחים על הצורך בקיומה של תקופת

השבתה בישראל.

להקת דגים. השבתה

תאפשר לדגים הצעירים להצטרף לבוגרים. צילום: Flickr ,Library Photo NOAA

אביב הדגים

"זה עובד על פי אותו היגיון של שנת שמיטה בחקלאות", מסביר ד"ר דור אדליסט, סוקר

דגה לשעבר שמשמש כיום כמדען דיג בפקולטה למדעי הים באוניברסיטת חיפה ובמכון לחקר ימים ואגמים. "כשנותנים לים לנוח ולהתאושש, הוא יודע לתת חזרה. הדיג הוא הפרעה לטווחים קצרים עד בינוניים, ובגלל זה גם קצבי ההתאוששות הם מהירים יחסית". להפסקת הדיג באופן מבוקר לתקופה מסוימת יש מספר יתרונות: היא מאפשרת לדגים להתרבות ללא הפרעה, מה שמוביל לגידול באוכלוסיית הדגים בטווח הארוך. בנוסף, היא מפחיתה את כמות הדגים הנתפסים כשהם בגודל לא מסחרי, ושאותם נאלצים לזרוק חזרה לים כשהם מתים. קביעת תקופת השבתה מוצעת גם על ידי פרויקט "[דגים באחריות](#)", בהובלת החברה להגנת הטבע, שמטרתו קידום רפורמה כוללת בניהול הדיג בארץ. על פי הצעתם, יש לקבוע את תקופת השבתה לחודשים אפריל-יוני. "קשה לבחור עונה שתתאים לכל הדגים באשר הם", אומר אלון רוטשילד, אחראי תחום מגוון ביולוגי בחברה להגנת הטבע ומנהל הפרויקט. "לכן, צריך לעשות ממוצע שכולל כמה שיותר מינים. כשבחנו את מגוון המינים ראינו שזו התקופה שכוללת הכי הרבה מהם, וספציפית גם מינים שהם בסיכון - למשל דקרים (לוקוסים)". אדליסט מוסיף כי "שלושה חודשים הם אכן תקופה מספיקה לעונת השבתה, אבל יכול להיות שאם אנחנו מסתפקים רק בהם, עדיף למקם אותם מעט מאוחר יותר. כך נצליח לתפוס את קצה תקופת הרבייה, וגם את תחילת תקופת הגיוס - התקופה בקיץ שבה הדגים שהתווספו באביב מצטרפים ללהקות קיימות". בנוסף למשבר בענף הדיג, הים שלנו סובל מאד מחדירת מינים לספסיים - מיני דגים פולשים שהגיעו לים התיכון דרך תעלת סואץ. מינים אלה דוחקים את מקומם של הדגים המקומיים ומשנים את הרכב המערכת האקולוגית. "רוב המינים המקומיים מתרבים בחודשים האלה (אפריל-יוני)", אומר אדליסט, "בעוד שהמינים הלספסיים מתרבים כל השנה. מדובר במינים שדוחקים אלה את אלה בקרב על משאבים, ולכן יתרון נוסף שתיתן תקופת השבתה באביב יהיה מעין 'קרב בלימה', שייתן למינים המקומיים הזדמנות להגדיל את האוכלוסייה שלהם

מכמורתן בנמל. השבתה או הקפאה מלאה של הענף? צילום: Murphy William, Flickr

סערה בענף המכמורת

רבים מפנים אצבע מאשימה לענף דיג המכמורת כאחראי לנזקים שנגרמים למערכת האקולוגית הימית בכלל ולצמצום הדגה בפרט. המכמורת היא ספינה הגוררת רשת גדולה על פני הקרקעית, שאוספת עמה את כל שנקרה בדרכה. באופן זה היא גורמת נזק לקרקעית, ובנוסף אינה מאפשרת דיג סלקטיבי: היא לוכדת דגינים קטנים שאינם בגודל מסחרי, וכן מינים מוגנים כצבי ים, בטאים ("חתולי ים") ולעתים גם דילפיות. במאמר שפופסם בשנה שעברה בכתב העת "אקולוגיה וסביבה" נטען שכ-70% מהתחרויות במינים הפולשים אחוז משלל המכמורת מורכב מדגים שקטנים מהגודל המינימלי הקבוע בתקנות הדיג. לעומת זאת, דייגי המכמורת טוענים שהדגים הקטנים הם ממינים קטנים ולא דגים צעירים שיגדלו. "אם המכמורתני יפסיקו לדוג בתקופת ההשבתה, זה יועיל בעיקר להם", טוען רוטשילד, "הדגים יתרבו ויהיה להם יותר שלל. עם זאת, הפסקת הדיג בתקופת ההשבתה לא מספיקה - זה לא ימנע את הנזק לקרקעית, ולא יעזור למינים המוגנים, שעדיין יפגעו. בשביל זה יש צורך להקפיא לחלוטין את ענף דיג המכמורת". רוטשילד מציין לדוגמה את קפריסין, שבה נעשה בשנים האחרונות מהלך של הקפאת צי המכמורת, והשלל ליחידת מאמץ (כלומר - השלל ביחס לכמות ההשקעה הכרוכה בהוצאת הדגים) עלה. הוא טוען שכמו בקפריסין, גם בישראל צריך לעשות מהלך שבו המדינה קונה בחזרה את רישיונות הדיג מדיגי המכמורת, וכן מסייעת להם באמצעות מתן פיצויים או הסבת מקצוע. "להציג את קפריסין כהצלחה זו לא הסתכלות נכונה", טוען אדליסט מנגד. "אמנם, השלל ליחידת מאמץ שם עלה, אך השלל הכולל צנח חדות. דייגים רבים איבדו את עבודתם, וגם אלה שנשארו התקשו מאוד, משום ששוק הדגים קטן משמעותית. בנוסף, המשמעות של הקפאת צי המכמורת היא שצריך להסתמך מאוד על ייבוא, כי יש מינים שסוגי הדיג האחרים לא מוציאים - כמו שרימפס וקלמארי. כך ייווצר מצר שבו יצטרכו להתבסס על ייבוא שרימפס מתאילנד, למשל, שם כרתו מנגרובים בשביל לדוג אותם. כך שאנחנו בעצם פוגעים במערכת אקולוגית אחת בשביל לשמור על אחרת". יחד עם זאת, לדברי אדליסט, טיעון זה אינו

מונע קביעת תקופת השבתה של דיג המכמורת: "בעבור מספר חודשים קבועים וידועים מראש, תופעת הלוואי של העברת הנטל הסביבתי אינה כה גרועה וניתן להיערך אליה כיאות".

רוצים שינוי

אמנם, קיימים חילוקי דעות בנושא של הקפאה מוחלטת של צי המכמורת, אך נראה כי קיימת הסכמה על כך שיש צורך הן בצמצום הצי הקיים והן בהשבתת הצי בתקופת האביב-קיץ. "הדבר הראשון והדחוף שצריך לעשות הוא להיות כשאר העמים ולנהוג כמו שאר מדינות הים התיכון בקיום תקופה של השבתת דיג", אומר אדליסט. "להערכתי, כמחצית מדיגי המכמורת יסכימו לכך בלי לשאול שאלות. זה עוזר גם להם. יש אפילו דיגי מכמורת שעושים בכל אביב השבתה על דעת עצמם. הדיג גם ככה לא חזק בחודשים האלה". כצעד משלים, אדליסט מציע לקבוע אזורים מוגנים בהם הדיג אסור - כלומר, שמורות ימיות. "קביעת תקופת השבתה יחד עם הגדרת אזורים מוגנים הם אמצעים משלימים - ככה אנחנו מכסים גם זמן וגם מרחב".

דיג חובבים ישראלים בחופי הים התיכון. צילום: אליעזר שוורץ, ויקיפדיה ענף הדיג בישראל מנוהל בידי משרד החקלאות ופיתוח הכפר, שמנהל את הדיג על פי פקודה מימי המנדט הבריטי מ-1937, שמאז התעדכנה מעט מאוד על אף השינויים הרבים שאירעו מסביב בסביבה ובטכנולוגיה. במשרד החקלאות ידוע כבר שנים שנדרש עדכון בחקיקה לצד הגברת האכיפה, אך עד כה לא התרחש שינוי של ממש. לחברה להגנת הטבע נמאס מהסחבת, והם הגישו בחודש מרס האחרון עתירה לבג"ץ נגד משרד החקלאות, לאחר שגם השנה חודשו רישיונות הדיג כרגיל ולא נעשו צעדים משמעותיים לעדכון החקיקה. "יש שלושה סוגים עיקריים של כלים בניהול ממשק דיג", אומר ד"ר אורן סונין, ראש תחום דיג ימי באגף הדיג במשרד החקלאות. "אחד הוא במישור הזמן - קרי, השבתה עונתית. אחד במישור המרחב - כלומר, הגדרת אזורים האסורים לדיג. ואחד הוא ברמת הסלקטיביות - כלומר, הגבלות על ציוד הדיג. לאגף הדיג ולמשרד החקלאות יש תכנית לפעול בכל המישורים האלה, עם התמקדות בהגבלות על ענף דיג המכמורת. הכוונה היא להשבית את הספינות עונתית בתקופת הגיוס לשלושה חודשים, להרחיק את פעולתן מהחוף, ליצור שטחים בהם הדיג יהיה אסור, להגדיל את הסלקטיביות של הרשתות ולהקטין את גודל הצי, שהוקפא זה מכבר.

"הרפורמה המוצעת מתוכננת לכלול מגבלות על כל ענפי הדיג, המסחריים ספורטיביים, אך הדגש יהיה על ענף המכמורת", מציין סונין. " עם זאת, כיום אין אף מדינה השוכנת לחוף ים בו קיימים שטחי דיג רלוונטיים, שביטלה לחלוטין את ענף המכמורת. הסיבה לכך פשוטה: ענף דיג זה מספק את מרבית מיני הדגים שאנו צורכים". "צריך ליצור מהלך שלוקח בחשבון גם את האדם וגם את הסביבה ויוצר איזון ביניהם", מסכם סונין. "הכוונה היא גם ליצור מגבלות במסגרת חקיקה, כמו אזורים האסורים בדיג, וכן להחיל גם מגבלות במסגרת רישיונות הדיג עצמם. המטרה היא לתפוס את כל קשת פעילות הדיג בים, כדי ליצור רפורמה שתהיה גם שוויונית וצודקת. כל זה כמובן מצריך כאמור, חקיקה, אכיפה מוגברת ואפקטיבית, ומבלי להקצות לכך משאבים, לא ניתן יהיה ליישמה". ממשרד החקלאות נמסר בתגובה כי "לאחרונה הודיע משרד החקלאות ופיתוח הכפר כי בכוונתו לאסור דיג בצלילה עם מכלי אוויר לצמיתות, וכן לאסור דיג בצלילה בעונת הרבייה הנוכחית. בנוסף, מתכוון המשרד להגביל את עומק הדיג של ספינות המכמורת כבר בקיץ הקרוב, לעומק מינימלי של 30 מטר. המשרד פועל להגדרת בעלי רישיונות הדיג השונים (המסחרי והספורטיבי), להגביל בהתאם למצב הדגה את מספר ספינות הדיג ואת כוח הגרירה שלהן, את אורך הרשתות ומערכי החכות ואת גודל העין של חורי הרשתות. בנוסף, מתוכננת הגבלה של דיג המכמורת במים רדודים ובתקופות רגישות להתפתחות הדגיגים בים. המשרד פועל לתיקון תקנות לטובת הסדרת נושאים רבים בענף הדיג, שיוגשו לאישור שר החקלאות הבא, לטובת יצירת מציאות חדשה ומותאמת לפעילות הדיג בים התיכון ובמקומות האחרים".